

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.11>

ЗНАЧЕННЯ І РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: АСПЕКТИ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК

Лемак О.В.,

доцент кафедри кримінального права і процесу
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Лемак О.В. Значення і роль Конституції в забезпеченні національної безпеки: аспекти сутнісних характеристик.

Стаття присвячена аналізу конституційно-правових проблем забезпечення безпеки суспільства і держави у всій багатогранності їх економічного, політичного і правового змісту. Зазначені негативні фактори впливу на базові конституційні цінності: колізії, прогалини та інші дефекти в законодавстві, невідповідності між природним правом і позитивними нормами, правовий нігілізм суб'єктів конституційно-правових відносин, низький рівень їх правової культури, зловживання правом.

Проаналізована правова (юридична) безпека, що є похідною та невід'ємною складовою від інформаційної безпеки. Аргументовано, що в правовій державі правова інформація є основою існування самої держави, її здатність успішно захищати цінності цивілізованого співжиття.

Метою досліджень було визначення сутності конституції, як нормативно-правової основи для вирішення соціальних протиріч в суспільстві і державі і досягненні на цій основі безпеки особистості, суспільства і держави, як юридично узаконеним балансом інтересів всіх соціальних груп суспільства, мірою досягнутого в суспільстві і державі балансу між владою і свободою.

У статті розглянута проблематика питань, пов'язаних із чинниками ризику в сфері правової безпеки та фактори ризику, які безпосередньо пов'язані з правотворчістю або правозастосуванням. Досліджено питання та напрямки захисту самої Конституції на рівні національної безпеки від спроб нелегітимної модернізації, фактів підміни конституційних норм політичною доцільністю.

Обґрунтовано позицію, що Конституція повинна визначати внутрішню безпеку, встановлюючи певний рівень ступеня захисту власних положень на рівні національної безпеки, оскільки актуальними залишаються спроби нелегітимної модернізації Конституції та факти підміни конституційних норм політичною доцільністю.

Аргументовано, що конституційна безпека є невід'ємною складовою частиною національної безпеки, оскільки передбачає передусім безпечковий стан конституційного ладу країни та основного акту, який його закріплює – Конституції, у тому числі усунення зловживання ним.

Здійснено аналіз взаємозв'язку та взаємозалежності понять «конституційне право», «національна безпека» та «конституційна безпека».

Зроблено висновки, що виходячи із сутнісних характеристик конституції, як зводу головних норм прямої дії, вона є безперечною і єдиною в своєму роді гарантією стабільності політичного ладу, основним гарантом реалізації життєво важливих цінностей народу, юридично узаконеним балансом інтересів всіх соціальних груп суспільства, мірою досягнутого в суспільстві і державі балансу між владою і свободою.

Підтримано аргументацію, що практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки. Це знаходить своє підтвердження практично у всіх функціях конституції – установчій, організаційній, зовнішньополітичній, ідеологічній і, звичайно, юридичній, а отже – вони повинні отримати послідовну конкретизацію і розвиток в галузевому, а також спеціальному законодавстві, що має своїм предметом правове регулювання національної безпеки.

Запропоновано, що оскільки правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства, відповідно, вона є повноцінним інститутом конституційного права і підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової науки.

Зазначено, що будь-які заходи забезпечення національної безпеки не можуть здійснюватися поза правовим полем держави, у спосіб, та органами, не передбаченими законодавством, а оскільки Конституція є основою законодавства, то маємо всі підстави вважати забезпечення національної безпеки як основну функцію Конституції, поряд із регулюванням інших сфер суспільних відносин.

Ключові слова: конституція, національна безпека, конституційне право, конституційна безпека, правова безпека, функції конституції.

Lemak O.V. Significance and role of the Constitution in ensuring national security: aspects of essential characteristics.

The article is devoted to the analysis of constitutional and legal problems of ensuring the security of society and the state in all their multifaceted economic, political and legal content. Negative factors affecting basic constitutional values are indicated: conflicts, gaps and other defects in legislation, inconsistencies between natural law and positive norms, legal nihilism of subjects of constitutional-legal relations, low level of their legal culture, abuse of law.

Legal (legal) security, which is a derivative and integral component of information security, is analyzed. It is argued that in a legal state, legal information is the basis of the existence of the state itself, its ability to successfully protect the values of civilized coexistence.

The purpose of the research was to determine the essence of the constitution, as a normative and legal basis for resolving social contradictions in society and the state and achieving on this basis the security of the individual, society and the state, as a legally legitimized balance of interests of all social groups of society, as a measure of the balance achieved in society and the state between power and freedom.

The article deals with issues related to risk factors in the field of legal security and risk factors that are directly related to law-making or law enforcement. The issues and directions of protection of the Constitution itself at the level of national security against attempts at illegitimate modernization, facts of replacing constitutional norms with political expediency have been studied.

The position that the Constitution should define internal security by establishing a certain level of the degree of protection of its own provisions at the level of national security is substantiated, since attempts to illegitimately modernize the Constitution and the facts of replacing constitutional norms with political expediency remain relevant.

It is argued that constitutional security is an integral part of national security, as it primarily involves the security state of the country's constitutional system and the main act that enshrines it - the Constitution, including the elimination of its abuse.

An analysis of the relationship and interdependence of the concepts «constitutional law», «national security» and «constitutional security» was carried out.

Conclusions were made that, based on the essential characteristics of the constitution,

as a set of main norms of direct action, it is an indisputable and unique guarantee of the stability of the political system, the main guarantor of the realization of the vital values of the people, a legally legitimized balance of interests of all social groups of society, to the extent achieved in society and the state balance between power and freedom.

The argument is supported that practically all institutions of constitutional law have a direct influence on the provision of the national security system. This is confirmed in almost all functions of the constitution - constitutive, organizational, foreign policy, ideological and, of course, legal, and therefore - they must receive consistent specification and development in sectoral as well as special legislation, which has as its subject the legal regulation of national security.

It is proposed that since the legal regulation of national security is carried out by the Constitution of Ukraine and other acts of constitutional legislation, accordingly, it is a full-fledged institution of constitutional law and is subject to study within the framework of the subject of constitutional and legal science.

It is noted that any measures to ensure national security cannot be carried out outside the legal field of the state, in a way and by bodies not provided for by legislation, and since the Constitution is the basis of legislation, we have every reason to consider ensuring national security as the main function of the Constitution, along with regulation of other spheres of social relations.

Key words: constitution, national security, constitutional law, constitutional security, legal security, functions of the constitution.

Постановка проблеми. Відносно недавно об'єктом наукового дослідження стали правові аспекти проблеми безпеки. У зв'язку з тим, що між державами загострилися протиріччя, пов'язані з нерівномірністю розвитку в результаті глобалізаційних процесів, поглибленням розриву між рівнями добробуту країн, цінності і моделі розвитку (в тому числі конституційного) стали предметом глобальної конкуренції.

В результаті зміцнення нових центрів економічного зростання і політичного впливу складається якісно нова геополітична ситуація. Все це збільшує значення розробки конституційно-правових проблем забезпечення безпеки суспільства і держави, так само як і дослідження самої по собі категорії «безпека» у всій багатогранності її економічного, політичного, правового змісту, маючи на увазі різні форми і рівні її прояву (особистість, суспільство, держава, міждержавні об'єднання, світове співтовариство) [1, с. 5–10].

Проте, з іншого боку, конституція може також виступати в якості конфліктогенного фак-

тору. Під конфліктогенним розуміється природна здатність детермінувати соціальні конфлікти. Першою і найголовнішою з таких детермінант є закладене в демократичні конституції сполучення принципів народного суверенітету і правової держави: абсолютна влада народу не завжди проявляється в правових формах, а саме право як достатньо консервативний інститут не завжди відповідає уявленням народу або «народної волі» на кожному конкретному етапі історичного розвитку [2, с. 54].

Іншим сутнісним конфліктогенним чинником конституцій є те, що конституція – не тільки правовий, а й політичний документ, в якому відповідні суб'єкти за допомогою конституційних приписів намагаються втілити свої ідеї, погляди на владу, власність, права людини, на державний устрій, розподіл владних повноважень і т.д. А такі ідеї і погляди повинні бути узгодженими між собою і відповідати потребам часу, бути чутливими до змін суспільного життя.

Звідси випливає третій конфліктогенним фактор – відносна стабільність конституцій, прагнення закріпити конституційними приписами визначений порядок раз і назавжди [2, с. 55].

Крім того, як зазначає А. Єзеров, конституція може детермінувати конфлікти в разі недосконалості свого тексту (змісту), що найчастіше проявляється в наявності колізій або прогалин в конституційному регулюванні; до конфліктів призводять відмінні інтерпретації норм конституції суб'єктами конституційного права.

Таким чином, на думку згаданого вченого, конституційна безпека як правова категорія, яка відображає стан захищеності конституційного ладу і систему заходів щодо його захисту, у свій зміст включає наступні негативні фактори впливу на базові конституційні цінності: колізії, прогалини та інші дефекти в законодавстві; невідповідності між природним правом і позитивними нормами; правовий нігілізм суб'єктів конституційно-правових відносин, низький рівень їх правової культури; зловживання правом [3].

Ці фактори ризику, на думку науковців, можуть проявлятися в різних діях, які загрожують конституційному ладу: порушення конституційного статусу Української держави, цілісності і недоторканності її території; порушення верховенства Конституції як Основного Закону; протистояння влади і ін. [3].

Стан дослідження. Інтерес сучасних дослідників до конституційно-правових аспектів забезпечення національної безпеки, різних її сторін, далеко не випадковий, оскільки, як зазначає Н.С. Бондарь, «Конституція має вирішальне значення в системі правових засобів збалансованого забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, а сама безпека, як певний режим статусного стану відповідних

суб'єктів, набуваючи конституційних характеристик, стає конституційною безпекою» [4, с. 42-43].

Перші згадки і проведення системного аналізу питань, пов'язаних з визначенням змісту категорії «конституційна безпека» містяться в роботах В.Д. Зорькіна, Н.С. Бондаря, Г.А. Гаджієва, Б.С. Єбзєєва, С.А. Авак'яна, В.В. Мамонова, С.А. Дімітрова, З.Д. Чуйко.

Також одним з перших авторів, які згадують про конституційну безпеку, є Т.Е. Шуберт, який розглядає дане поняття як діяльність по забезпеченню захисту основ конституційного ладу, які включають в себе норми Конституції, які регламентують вихідні начала системи права, найважливіші принципи статусу і діяльності суб'єктів конституційно-правових відносин, що дозволяють визначати і розвивати інститути конституційного законодавства [5, с. 57].

Проте, у згаданих дослідженнях залишено поза увагою роль і значення конституції в забезпеченні безпеки держави, що практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки, здійснюють її правове регулювання разом з іншими актами конституційного законодавства, а також питання безпеки самої конституції як правової (юридичної) безпеки, яка є похідною від інформаційної безпеки у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Виходячи із сутнісних характеристик конституції, приходимо до висновку що вона (конституція), як звід головних норм прямої дії, є безперечною і єдиною в своєму роді гарантією стабільності політичного ладу, основним гарантом реалізації життєво важливих цінностей народу, юридично узаконеним балансом інтересів всіх соціальних груп суспільства, мірою досягнутого в суспільстві і державі балансу між владою і свободою.

Правова (юридична) безпека, є похідною від інформаційної безпеки, або, її невід'ємною складовою, яка також є надбудовою до територіальної, екологічної, економічної, політичної, інформаційної та інших видів безпек у суспільстві.

В правовій державі правова інформація є основою існування самої держави, і оскільки правова безпека передбачає високу ефективність діяльності правової системи – вона має здатність успішно захищати цінності цивілізованого співжиття.

Конституція повинна визначати внутрішню безпеку, встановлюючи певний рівень ступеня захисту власних положень на рівні національної безпеки, оскільки актуальними залишаються спроби нелегітимної модернізації Конституції та факти підміни конституційних норм політичною доцільністю.

Практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення сис-

теми національної безпеки. Це знаходить своє підтвердження практично у всіх функціях конституції – установчій, організаційній, зовнішньополітичній, ідеологічній і, звичайно, юридичній, а отже – вони повинні отримати послідовну конкретизацію і розвиток в галузевому, а також спеціальному законодавстві, що має своїм предметом правове регулювання національної безпеки

Оскільки правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства, відповідно, вона є повноцінним інститутом конституційного права і підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової науки. Загальні підходи до вивчення національної безпеки застосовні і при характеристиці сутності категорії конституційної безпеки

Будь-які заходи забезпечення національної безпеки не можуть здійснюватися поза правовим полем держави, у спосіб, та органами, не передбаченими законодавством, а оскільки Конституція є основою законодавства, то маємо всі підстави вважати забезпечення національної безпеки як основну функцію Конституції, поряд із регулюванням інших сфер суспільних відносин.

Конституція, як зазначає Н. Бондарь, – нормативно-правова основа забезпечення безпеки суспільства і держави. Сутність конституції покликана відображати основні якісні характеристики суспільства, держави і особистості в їх співвідношенні і взаємозв'язках. Конституція може розглядатися як нормативно-правова основа для вирішення соціальних протиріч в суспільстві і державі і досягнення на цій основі безпеки особистості, суспільства і держави. Іншими словами, сутнісна характеристика конституції проявляється в тому, що вона (конституція) є юридично узаконеним балансом інтересів всіх соціальних груп суспільства, мірою досягнутого в суспільстві і державі балансу між владою і свободою.

Лише на цій основі, як зазначає вчений, стає можливим досягнення реальної, конституційно гарантованої безпеки особистості, суспільства і держави. У юридичному плані конституція виступає в цьому випадку як політико-правова основа зняття, подолання соціальних протиріч, що виражають незбіжні (а часом і протилежні) інтереси основних політичних сил суспільства і становлять у своїй сукупності фактичну конституцію суспільства. Конституція як основний закон держави покликана відображати на правовому рівні відповідні суперечності і в міру можливості сприяти їх вирішенню з допомогою специфічного, юридично-правового конституційного інструментарію впливу на різні сфери суспільних відносин [4, с. 17–20].

На думку І. Грігор'єва, «фундаментом соціально-державної стійкості – є стабільність системи державної влади і системи державного ладу в цілому. Саме ця стабільність забезпечує передбачуваність майбутнього. Саме ця стабільність дозволяє всім суб'єктам політики, економіки, соціальної дії – від партій та інших громадських інститутів до господарів великих компаній і пересічних громадян – розуміти свої перспективи, нормально планувати життя і діяльність. Конституція, як звід головних норм прямої дії, є безперечною і єдиною в своєму роді гарантією стабільності політичного ладу. А отже, базовим документом, на якому тримається вся інша будівля «передбачуваного майбутнього» [6].

Забезпечення національної безпеки держави передбачає відвернення основних її видів: територіальної, екологічної, економічної, політичної, інформаційної і світоглядної. Похідною від інформаційної безпеки, або, її невід'ємною складовою, є правова (юридична) безпека, яка також є надбудовою до кожної з перерахованих вище видів безпек у суспільстві. Актуальність останньої невинно зростає ще і тому, що в правовій державі правова інформація є основою існування самої держави.

Правова безпека розглядається в літературі в широкому і вузькому сенсі слова. На думку А.Ф. Галузіна, у широкому сенсі вона означає захищеність правової системи, системи права, законодавства в цілому від правових (формально правових – в силу закріплення в нормах позитивного права) небезпек і загроз, правові засоби забезпечення всіх видів безпеки (територіальної, економічної, екологічної та ін.), у вузькому сенсі – це усунення правових небезпек і загроз як в процесі створення закону, правової норми, так і в процесі правозастосування – забезпечення правової безпеки особистості, суспільства і держави [1, с. 303-304], і оскільки правова безпека передбачає високу ефективність діяльності правової системи – вона має здатність успішно захищати цінності цивілізованого співжиття [7, с. 109-110].

Оскільки базовою метою правового впливу є «сприяння найбільш оптимальному, безпешкодному та справедливому задоволенню інтересів суб'єктів права» [8, с. 95], питання якості правового регулювання, ефективності правозастосування стають критеріями для визначення здатності правової системи країни в конкретний історичний період забезпечувати захищеність інтересів суб'єктів права – особистості, громадських інститутів, держави. Тому А.А. Фомін називає право, правотворчість і правозастосування ключовими ланками в механізмі забезпечення національної безпеки [9, с. 53].

В основу розвитку концепції юридичної безпеки вчений ставить поняття негативних

юридичних впливів, а суть юридичної безпеки зводиться до захисту громадян, окремих груп і соціальних верств, масових об'єднань людей і населення в цілому від цих негативних наслідків, тобто - до мінімізації юридичних факторів ризику (таких станів, явищ або процесів, які за певних умов можуть стати небезпечними).

Зокрема, А.А. Фомін вбачає практичний сенс підходу до юридичної безпеки в наступному: «встановити, чи можуть норми права впливати на зародження, розвиток і вирішення конфлікту, і якщо можуть, то як використати правовий інструмент для пом'якшення, припинення конфлікту або попередження його з метою забезпечення юридичної безпеки суб'єктів права» [9, с. 101].

Таким чином, А.А. Фомін називає чинниками ризику в сфері правової безпеки те, що в сфері національної безпеки іменується загрозами національним інтересам. До них він відносить наступні: недосконалість чинного законодавства (суперечливість і неефективність правових норм, їх економічна незабезпеченість); відсутність необхідних законодавчих актів; невідповідність закону праву; нестабільність законодавства; порушення єдності правового простору країни; нігілістичне ставлення до права в суспільстві та ін. Зазначені фактори ризику, на думку вченого, безпосередньо пов'язані з правотворчістю або правозастосуванням, що виправдано в рамках розгляду проблем саме правової безпеки [9, с. 103].

Основним гарантом реалізації життєво важливих цінностей народу, на наше переконання, є Основний Закон держави. У ракурсі даної теми і говорячи про вплив конституційно-правових норм на забезпечення різних видів суспільних безпек, слід зосередитися на основному джерелі конституційного права – Конституції.

Конституція – є основою усього законодавства України, її верховенство у системі нормативних актів України визначається наступними положеннями: 1) Конституція приймається на референдумі внаслідок вільного волевиявлення усього українського народу (громадян, політично-активної частини суспільства); 2) Конституція «скріплює» державний механізм, тобто систему та функціонування державних органів у формі, найбільш оптимальній для даного народу (нації, суспільства); 3) Конституція містить найбільш важливі національні (суспільні) інтереси та фіксує структуру і компетенцію суб'єктів забезпечення національної безпеки; 4) Конституція визначає основні начала, принципи і норми національної (суспільної) безпеки; 4) положення Конституції, що стосуються національної безпеки приймається та можуть бути зміненими в результаті дотримання ускладненої процедури правотворчості.

У Конституції України зазначені такі фундаментальні поняття, як: екологічна безпека (статті 16, 92), економічна та інформаційна, державна безпека (ст. 17), інтереси національної безпеки (статті 32, 34, 36, 39), забезпечення національної безпеки (ст. 44), основи національної безпеки (ст. 92), національна безпека, сфери національної безпеки, небезпека (ст. 106), особиста безпека (ст. 126), громадська безпека (ст. 138). Крім того, в ній передбачено створення і функціонування координаційного органу з питань національної безпеки і оборони при Президентові України – Ради національної безпеки і оборони України (ст. 107). У Конституції в загальній формі юридично закріплюються мета, функції, компетенція, принципи взаємодії державних і недержавних суб'єктів забезпечення національної безпеки України.

Як справедливо зазначає С. Авак'ян, «практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки. Це знаходить своє підтвердження практично у всіх функціях конституції – установчої, організаційної, зовнішньополітичної, ідеологічної і, звичайно, юридичної» [10, с. 138–144], а з іншого боку, погодимось з В. Гомонаєм, що основи національної безпеки є одним із найважливіших інститутів конституційно-правових відносин в Україні [11, с. 30]. Воно і зрозуміло, позаяк, як зазначає вчений, об'єктами конституційно-правових відносин є: суверенітет народу; державний і національний суверенітет; конституційний лад та його захист; права, свободи, обов'язки людини і громадянина; влада; волевиявлення народу, населення відповідної адміністративної одиниці; дії державних органів тощо [11, с. 22].

Досить цікавою видається позиція Ю.Л. Шульженко, згідно з якою Конституція є одним із засобів захисту національної безпеки, в тому числі від неефективної, авторитарної державної влади; одночасно найважливіше конституційне завдання - гарантувати державну безпеку, а основний принцип безпеки передбачає взаємну відповідальність особистості, суспільства і держави за її забезпечення. Крім того, цим же автором наголошується, що Конституція встановлює таке поєднання балансу інтересів, коли посилення захищеності кожного суб'єкта можливо через збільшення безпеки для інших сторін; Конституція «повинна визначати внутрішню безпеку, встановлюючи певний рівень ступеня захисту власних положень» [12, с. 5].

Не менш цікавою є і позиція С.Ю. Чапчікова, відповідно до якої «Конституція - це нормативно-правова основа забезпечення безпеки суспільства і держави». Сутність конституції покликана відобразити основні якісні характе-

ристики суспільства, держави і особистості в їх співвідношенні і взаємозв'язках. Конституція може розглядатися як нормативно-правова основа для вирішення соціальних протиріч в суспільстві і державі і досягнення на цій основі безпеки особистості, суспільства і держави [13]. Тут необхідно акцентувати увагу на тому, що не тільки «може» – але і повинна, інакше в чому іншому її призначення.

Лише на цій основі, підтримує попереднього автора Д. Єжевський, стає можливим досягнення реальної, конституційно гарантованої безпеки особистості, суспільства і держави [16, с. 30–34].

Не менш актуальною залишається необхідність захисту самої Конституції на рівні національної безпеки. Підтвердженням тому є реалізовані і нереалізовані спроби нелегітимної модернізації Конституції, факти підміни конституційних норм політичною доцільністю, прихильний для особистості стан дотримання та захисту її прав і свобод, що мають місце в країнах сучасного світу. Природно, даний список не є вичерпним [3].

Як уже було зазначено, практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки, а отже, на думку С. Чапчікова, вони повинні отримати послідовну конкретизацію і розвиток в галузевому, а також спеціальному законодавстві, що має своїм предметом правове регулювання національної безпеки суспільства і держави [13].

Погоджуємося із А. Єзеровим, що, оскільки правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства, відповідно, вона є повноцінним інститутом конституційного права і підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової науки. Загальні підходи до вивчення національної безпеки застосовні і при характеристиці сутності категорії конституційної безпеки [3].

Виділяючи конституційну безпеку як одну з сутнісних сторін національної безпеки, А. Єзеров, перш за все, звертає увагу на правовий характер цієї категорії. Конституційна безпека включає в себе поняття правової безпеки, яка, в свою чергу, поряд з економічною, інформаційною та іншими видами безпеки, входить до складу національної безпеки [3].

Якраз система вихідних начал системи права, вважає А. Єзеров, і становить зміст конституційного ладу і виступає об'єктом конституційної безпеки. Стабільне існування і розвиток цих цінностей, вільне користування ними і визначає стан захищеності конституційного ладу як відсутність загроз для нього. На думку вченого, з огляду на слабку розробленість в науковій лі-

тературі поняття загроз конституційної безпеки, для їх характеристики також доведеться вдатися до відповідних понять, розроблених у сфері національної безпеки [3].

Загальноприйнятим є уявлення про те, що завдання конституції є зняття напруженості в суспільному житті, ліквідація кризових явищ, усунення конфліктів із державно-правової практики. Але сама державно-правова практика свідчить, що основна роль конституції полягає дещо в іншому – вона, на переконання Т.М. Пряхіної, полягає в створенні «легальних каналів виявлення конфліктних зон ... інституціоналізації конфліктів через встановлення правомірного характеру поведінки залучених до них суб'єктів; оформлення ефективного механізму вирішення конфліктів» [14, с. 19].

Конституційна безпека, наголошує вчений, це не стан громадських відносин, позбавлений усіляких ризиків і загроз, це система, яка усуває і відображає загрози з найменшими втратами для суспільства і держави, трансформує їх «енергію» в позитивне русло [3].

Щодо співвідношення понять «конституційне право», «національна безпека» та «конституційна безпека», можна зазначити наступне. С.А. Дімітрова теоретичне визначення конституційної безпеки держави приводить як складової частини державної і національної безпеки, що полягає в стані захищеності основ конституційного ладу від загроз, перш за все внутрішнього характеру. Заходи, на думку вченого, що вживаються для її забезпечення, і особливо характер загроз конституційному ладу країни, дозволяють говорити про її «внутрішню» спрямованість, оскільки особливості забезпечення національної і державної безпеки, і заходи, які при цьому робляться, детермінуються більшою мірою загрозами зовнішнього характеру [15]. Отже, конституційна безпека є невід'ємною складовою частиною національної безпеки, оскільки передбачає передусім безпековий стан конституційного ладу країни та основного акту, який його закріплює – Конституції, у тому числі усунення зловживання ним.

Звідси є закономірним, що національна безпека є невід'ємним інститутом конституційного права, оскільки, до останнього входять і інші сфери формування та правового регулювання суспільних відносин у державі. Беззаперечно, що будь-які заходи забезпечення національної безпеки не можуть здійснюватися поза правовим полем держави, у спосіб, та органами, не передбаченими законодавством. Оскільки Конституція є основою законодавства, то маємо всі підстави вважати забезпечення національної безпеки як основну функцію Конституції, поряд із регулюванням інших сфер суспільних відносин. І навіть більше, так як порушення функ-

ціонування будь якої правової та інституційної складової державного механізму може стати загрозою національній безпеці країни, роль Конституції в забезпеченні національної безпеки неможливо переоцінити.

Висновки. Виходячи із сутнісних характеристик конституції, приходимо до висновку що вона (конституція), як звід головних норм прямої дії, є безперечною і єдиною в своєму роді гарантією стабільності політичного ладу, основним гарантом реалізації життєво важливих цінностей народу, юридично узаконеним балансом інтересів всіх соціальних груп суспільства, мірою досягнутого в суспільстві і державі балансу між владою і свободою.

Правова (юридична) безпека, є похідною від інформаційної безпеки, або, її невід'ємною складовою, яка також є надбудовою до територіальної, екологічної, економічної, політичної, інформаційної та інших безпек у суспільстві.

В правовій державі правова інформація є основою існування самої держави, і оскільки правова безпека передбачає високу ефективність діяльності правової системи - вона має здатність успішно захищати цінності цивілізованого співжиття.

Конституція повинна визначати внутрішню безпеку, встановлюючи певний рівень ступеня захисту власних положень на рівні національної безпеки, оскільки актуальними залишаються спроби нелегітимної модернізації Конституції та факти підміни конституційних норм політичною доцільністю.

Практично всі інститути конституційного права мають прямий вплив на забезпечення системи національної безпеки. Це знаходить своє підтвердження практично у всіх функціях конституції – установчій, організаційній, зовнішньополітичній, ідеологічній і, звичайно, юридичній, а отже – вони повинні отримати послідовну конкретизацію і розвиток в галузевому, а також спеціальному законодавстві, що має своїм предметом правове регулювання національної безпеки

Оскільки правове регулювання національної безпеки здійснюється Конституцією України та іншими актами конституційного законодавства, відповідно, вона є повноцінним інститутом конституційного права і підлягає вивченню в рамках предмета конституційно-правової науки. Загальні підходи до вивчення національної безпеки застосовні і при характеристиці сутності категорії конституційної безпеки.

Будь-які заходи забезпечення національної безпеки не можуть здійснюватися поза правовим полем держави, у спосіб, та органами, не передбаченими законодавством, а оскільки Конституція є основою законодавства, то маємо всі підстави вважати забезпечення національної

безпеки як основну функцію Конституції, поряд із регулюванням інших сфер суспільних відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галузін А.Ф. Правова безпека та її принципи. С. Пб. : Вид-во Р. Асланова «Юридичний центр Прес», 2008. С. 303-304.
2. Медушевський А.М. Порівняльне конституційне право та політичні інститути: курс лекцій. М.: ГУ ВШЕ, 2002. С. 54-55.
3. Єзеров А. Поняття конституційної безпеки. URL: <http://www.pravnuk.info/2013-12-27-15-15-31/832-ponyatie-konstitucionnoj-bezopasnosti.html>.
4. Бондар Н.С. Конституційна безпека особистості, суспільства, держави: постановка проблеми у світлі конституційного правосуддя. *Правова реформа, судова реформа та конституційна економіка: Збірник статей*. 2004.С. 42-43.
5. Шуберт Т.Е. Конституційна безпека. *Журнал права*. 1998. № 4/5. С. 57.
6. Григор'єв І.Б. «Конституційна безпека» як категорія в конституційно-правовій доктрині Російської Федерації. URL: <http://pravozashitnik.net/ru/2014/4/6>.
7. Бачинін В.А. Енциклопедія філософії та соціології права. С. Пб.: Вид-во Р. Асланова «Юридичний центр Прес», 2006. 109-110.
8. Малько А.В. Цілі та засоби у праві та правовій політиці. Саратов, 2003. С. 95.
9. Фомін А.А. Юридична безпека суб'єктів права. Вид-во ГОУ ВПО «Саратовська державна академія права», 2005. С. 53.
10. Авак'ян С.А. Конституційне право. Том 1. Друге видання: *Навчальний курс*. 2007. С. 138-144.
11. Конституційне право України. Ужгород: Ліра, 2007. 372 с.
12. Шульженко Ю.Л. Самоохорона Конституції. 1997. С. 5.
13. Чапчиков С.Ю. Конституційні гарантії забезпечення безпеки суспільства та держави Конституційне та муніципальне право, 2009, № 17. URL: <http://www.center-bereg.ru/m2149.html>.
14. Пряхіна Т.М. Конституційні конфлікти. *Держава право*. 2004. № 11. С. 19.
15. Димитрова С.А. Забезпечення конституційної безпеки федеративної держави за умов сучасного розвитку: конституційно-правовий аспект. Наукова бібліотека дисертацій та авторефератів disserCat. URL: <http://www.dissercat.com/content/obespechenie-konstitutsionnoi-bezopasnosti-federativno-gosudarstva-v-usloviyakh-sovremenno#ixzz4LTxIBBL0>.

16. Єжевський Д.О. Конституційні гарантії стабільності державного устрою. *Освіта та право*. 2010. № 9. С. 30–34.
17. Рогач О.Я., Белов Д.М. Категорія «парадигма» в сучасних умовах функціонування української держави: теоретичні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 1. 2022. С. 37–42.
18. Громовчук М.В., Белов Д.М. Гуманізм як філософсько-правова категорія в умовах формування нової парадигми в праві. *Аналітично-порівняльне право*. № 3/2022. С. 301–310.
19. Белов Д.М., Белова М.В. Сучасний конституціоналізм України в умовах європеїзації вітчизняного права. *Аналітично-порівняльне право*. № 5. 2022. С. 46–50.